

IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA DES D'UNA PERSPECTIVA LOCAL: REUS, SEGLES XVI-XX

JOSEP MARIA GRAU PUJOL
ROSER PUIG TÀRRECH

RESUM

Anàlisi de la presència d'estrangers europeus a la ciutat de Reus, centre econòmic del sud de Catalunya i proper a la costa del Mediterrani, a través de llibres parroquials i padrons municipals.

En el segle XVI destaca l'allau d'occitans (França) i en el segle XVIII la diversitat és més gran a causa de l'increment dels intercanvis comercials amb el nord d'Europa (venda d'aiguardent i fruita seca i compra de pesca salada i fusta per a bótes). Altres moments d'elevada mobilitat són les diferents guerres, en especial les internacionals.

PARAULES CLAU

Migracions internacionals, època moderna, època contemporània, guerres, Catalunya, Europa.

Foreign immigration to Catalonia from a local perspective: Reus, XVI-XX centuries

ABSTRACT

Analysis of the presence of European foreigners in the city of Reus (economic center of the south of Catalonia near to the Mediterranean coast) through parish books and municipal censuses. It is remarkable the avalanche of Occitan people (from France) during the 16th century. During the 18th century there is more variety, because of the increase in the commercial exchanges with the north of Europe (liquor and dried fruit sales, and purchases of salty fish and wood to make barrels). Other periods with high mobility are the different wars, specially the international ones.

KEY WORDS

International migrations, modern period, contemporary period, wars, Catalonia, Europe.

SEGLE XVI

La immigració occitana

La vinguda de gascons del sud de França és generalitzada arreu de Catalunya. A la ciutat de Lleida Josep Lladonosa, a finals del segle XVI, constata que alguns exerceixen oficis de la menestralia com rajolers i terrissers; amb l'expulsió dels moriscos

d'Espanya per part de Felip III el 1610 (al baix Segre en marxaren uns quatre mil) els francesos nouvinguts ocuparen els seus obradors.¹ A la Conca de Barberà les recerques demogràfiques de Valentí Gual² conclouen que la majoria de francesos casats en aquella comarca a l'edat moderna amb origen conegut provenen del Pirineu i Prepirineu (75 %), la resta són del massís central (20 %) i sols un 5 % del Llenguadoc (la mostra total és de 62 individus); sobre les professions, un 46 % es dediquen a la pagesia i ramaderia (del total de 102 francesos a la meitat no hi consta l'ocupació). A la vila de Santa Coloma de Queralt entre 1565 i 1650 en un 9 % dels casaments de la parròquia hi trobem un francès, però abans, entre 1571 i 1580, eren un 15 %. El percentatge que es dedica al sector primari és del 38 % (la mostra és de 63 persones): nou són ferrers; vuit, mestres de cases; tres, pentinadors de cànem; tres, serradors; tres, sabaters; dos, teixidors de lli; amb dos representants, basters, tintorers i moliners, i amb un sol membre un boter, un pedrenyaler, un vidrier; la resta eren del sector comerç (cinc) i serveis (un barber). Al poble de Vilabella entre 1570 i 1636, quan tenia uns 300 habitants, es mariden 26 francesos, xifra que suposa el 9 % del total d'enllaços del període esmentat.³ El treball de la terra és la principal tasca desenvolupada (76 %), la resta són artesans (dos paletes, un sabater i un teixidor de lli) i finalment dos són menescals per a atendre el bestiar. Sobre el sexe, la majoria dels nouvinguts del regne de França són homes (92 %, vint-i-quatre) per només dues dones. Continuant al Camp de Tarragona, concretament a Vila-rodona, en un estudi sobre 92 francesos domiciliats entre 1550 i 1641 els resultats són molt similars als anteriors, dels 43 forasters del nord dels quals consta l'ofici un 65 % són pagesos i la resta artesans (metall, fusta, tèxtil, pell), un 90 % arriben entre 1581 i 1613.⁴ A Tarragona ciutat, segons dades de Josep Recasens,⁵ entre 1575 i 1639 del total de 3.011 esposoris, 294 dels esposos són francesos, o sigui un 9,7 %; els decennis més intensos són el 1601-1610 (14,2 %) i el 1611-1620 (11,1 %), en un cens de 1637 es comp-

1. Josep LLADONOSA PUJOL (1991), *Història de Lleida*, vol. iv, Lleida, Dilagro, 5 v. Per a la Segarra, vegeu Josep M. LLOBET PORTELLA (1989), «La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de la ciutat (1501-1700)», *Espacio, Tiempo y Forma: Revista de la Facultad de Geografía e Historia* (Madrid), sèrie iv, vol. ii, p. 45-61.

2. Valentí GUAL (1991), *Gavatxos, gascons, francesos: La immigració occitana a la Catalunya moderna (El cas de la Conca de Barberà)*, Barcelona, Rafael DALMAU. Per a l'Aragó hi ha el treball de José Antonio SALAS AUSÉNS (2003), «Buscando vivir en la ciudad: trayectorias de inmigrantes franceses en los siglos XVII y XVIII», *Revista de Demografía Histórica* (Madrid), vol. XXI, núm. 1, p. 141-165. Sobre Catalunya, vegeu Jordi NADAL i Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic: Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo.

3. Jaume AGUADÉ SORDÉ (1989), «La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa», *XXXV Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*, vol. II., Valls, Institut d'Estudis Vallencs, p. 11-28.

4. Pilar VIVES i Josep COMES (1984), «La immigració francesa a Vila-rodona (segles XVI-XVII)», *Quaderns de Vilaniu* (Valls), núm. 5, p. 149-155.

5. Josep RECASENS COMES (1998), *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona, segles XVI i XVII*, Tarragona, Arola.

ten 147 francesos. A partir de l'estudi paral·lel de Roser Lozano Díaz,⁶ entre 1600 i 1620 es troben homes francesos en un 8 % dels enllaços matrimonials, en un segon període de 1621 a 1640 el percentatge baixa fins a un 2,5 %. Sobre les activitats laborals dels occitans, el predomini del sector primari és absolut: entre 1600 i 1640, dels 32 casos un 12,5 % no s'esmenta, els pescadors són un 28 %, els pagesos prop del 19 % i els pastors un 9 %; d'artesans sols n'hi ha sis (19 %).

La causa d'aquesta forta immigració francesa són les guerres de religió del seu país, i ajudà a omplir els buits demogràfics de les nombroses epidèmies que havia patit Catalunya al segle XVI; al Camp de Tarragona n'hi hagué els anys 1508, 1521, 1523, 1558 i 1592.

En un cop d'ull al primer llibre de matrimonis de Reus, conservat a l'Arxiu de la Prioral de Reus, es copsa una abundant presència de francesos: el 1599 hi apareixen Joan Piquer, bracer o jornalero d'Alvèrnia; Arnau Borrell, mestre de cases francès resident al Codony; Guillem Forcades, bracer del bisbat de Tolosa (que es casarà amb una dona d'Almòster); el 1602 Pere Oriol del bisbat de Comenja; el 1608, Gabriel Badia.

En l'estudi que ha realitzat Carles Maristany Tió sobre la delinqüència reusenca entre 1501 i 1719 documenta 23 lladres d'origen francès processats, la qual cosa suposa un 13,7 % del total. Els robatoris són sovint una forma per a resoldre situacions de fam o de necessitat però per a alguns la pobresa esdevindrà endèmica.⁷

SEGLE XVII

El sis-cents serà un segle convuls al Camp de Tarragona: pesta (1650-1653), crisis de subsistències, guerres i els seus efectes (pressió per les lleves, allotjaments militars i bagatges), sense oblidar el bandolerisme.

La Guerra dels Segadors (1640-1659)

Tot i ser la principal del segle no en fou l'única; abans, entre 1639 i 1640, Espanya havia lluitat contra França en l'anomenada guerra de Salses, i posteriorment en

6. Roser LOZANO (2000), *La població de Tarragona al segle XVII*, Tarragona, Publicacions del Centre d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver. En algunes viles i ciutats catalanes a causa del seu elevat nombre, els francesos formaren confraria pròpia, com per exemple Solsona, Igualada o Figuerola del Camp. Vegeu Ramon PLANES ALBETS (1992), «Les ordinacions de la Confraria dels immigrants francesos de Solsona (1536)», a Max TURULL i Jaume RIBALTA *et al.*, *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 495-500; Elisabet CABRUJA VALLÈS (1998), «Una confraria d'estrangers a la Catalunya del segle XVII: Igualada», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-I, p. 173-180; Jaume TEIXIDÓ MONTALÀ (1998), «La immigració francesa a Figuerola del Camp (1566-1640) i la seva confraria», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-I, p. 149-162.

7. Carles MARISTANY (2005), *Més a prop del dimoni que de Déu: delinqüència i justícia a Reus als s. XVI-XVII*, Reus, Centre de Lectura de Reus. En el segle XVII, a la Segarra i les Garrigues actuava un bandoler d'origen italià; vegeu Pere BARBETA i Josep M. PLANES CLOSA (1997), «Italiàns a l'antic Urgell i territoris veïns (1450-1825)», *Quaderns d'El Pregoner d'Urgell* (Bellpuig), núm. 10, p. 41.

trobem en els anys 1674-1679 i 1689-1697, els darrers s'emmarquen en la Guerra dels Set Anys que enfrontà Anglaterra i Holanda contra França. El llibre d'acords del consell de Reus ens aporta moltes notícies de les incidències al nostre territori: el 4 d'abril del 1689 els jurats acorden aportar en tres anys 600 homes per redreçar la infanteria aquarterada a Tarragona, en aquest mateix trienni lliuraran 200 quarteres de palla. El 15 de juny l'arquebisbe sol·licita formar una companyia de 50 homes a la capital per a la vigilància de vaixells francesos «ques descubren per inpellir lo desenbarch si acàs lo intentaven», la resposta dels reusencs serà positiva i el consell determina que un jurat hi vagi amb 50 o 100 homes. Entre l'abril i el maig de 1690 hi ha diferents oferiments monetaris al rei. El 24 de juny el consell s'assabenta que l'enemic francès havia entrat al Principat, per aquest motiu el 27 de juliol s'ofereixen mil lliures al rei durant cinc anys. El 10 d'agost de 1693 en les actes de l'Ajuntament es parla del centenar d'homes que han d'entrar a la plaça de Tarragona «per son alivio atenant los amagos de l'enemich en sa armada al mar ya esta al port de Salou»; llavors l'assessor del Camp demana que «se remetés més número de gent per la defença de la predita plaça de Tarragona», i es resol enviar altres cent homes; dos dies després hi ha l'acord d'enviar feixines en carros per reforçar les fortificacions tarraconines.⁸

Precisament entre les defuncions de l'hospital de Reus dels anys 1695 i 1698 la presència de soldats estrangers és abundant: el 1695 mor Francesc Clarós, soldat suís de la companyia del marquès de Montplant; el 1696 Jacques Turay, soldat de cavalleria «de nació borgonyó», és a dir, de la Borgonya; el 1697 fina a causa d'una estocada un milanès; el mateix any es sepulden nou soldats italians (dos eren de Milà, un del Piemont i un de Pavia); el 1698 mor Joan González, soldat portuguès; el registre hospitalari esmentat conté altres estrangers dels quals no consta la seva professió: el 1692 són dos francesos, el 1693 altres dos del bisbat de Comenja, el 1695 un d'Alvèrnia, el 1697 el també francès Esteve Miravet, un italià, un home de Roma i un altre de Milà, el 1699 dos francesos, el 1700 el napolità Bernat de Soto i un francès.⁹

A Tarragona ciutat entre 1647 i 1652, del total de 114 contraents un 14 % tenien origen estranger: 5 francesos, 4 napolitans, 3 portuguesos, 2 flamencs, un sicilià i un venecià.

En la jerarquia del Camp alguns estrangers ocuparen càrrecs de rellevància: en el segle XVI trobem un arquebisbe, el genovès Girolamo Doria (1531-1532), en el següent hi ha els governadors militars del Camp, Tiberio Brancaccio i Francesco Tutavila, ambdós d'origen napolità. A nivell inferior, a la segona meitat del sis-cents a Tarragona s'estableix el francès Francesc de Vertamon, que esdevindrà advocat de la cúria del veguer arquebisbal, i l'holandès Joan de Kies i Helmond.

8. Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC), fons municipal de Reus, actes del consell (1674-1689).

9. Llibre d'òbits de l'hospital de pobres de Reus (1692-1738), sign. 581.

Comerciants

A Catalunya l'entrada de comerciants anglesos, holandesos i genovesos en l'àmbit de la producció i exportació d'aiguardent es produeix a partir dels anys vuitanta i noranta del sis-cents a causa de l'augment de la demanda de vi i destil·lat i les dificultats de les importacions franceses, motivades per les guerres de finals de segle. Les companyies estrangeres a través d'agents van intervenir en la producció d'aiguardent a través de l'aportació de capital i tècnica a fi de crear unes estructures comercials entre Barcelona, el Camp de Tarragona i el nord d'Europa. Jordi Andreu Sugranyes,¹⁰ a través dels manuals notariais de Reus, n'ha realitzat un complet seguiment; vegem-ne alguns dels protagonistes més destacats:

— Josep Shallet. El 1685 era cònsol d'Anglaterra a Barcelona i en aquella data inicia les gestions per a instal·lar a Reus una fàbrica o oficina d'aiguardent; al final optà per l'arrendament del castell i terres de Mascaldó per 25 anys però l'operació fou frustrada per una oferta superior dels holandesos Joan de Kies i Arnald Jäger. Aquest fet no desanimà l'anglès, que comprà una peça de terra al terme de Reus i aconseguí una llicència d'aigua per part dels còsols reusencs. Entre 1690 i 1696 la companyia anglesa Shallet i Crowe embarcà a través del port de Salou 4.885 càrregues d'aiguardent i 13.829 de vi, 1.390 caixes i 37 sarrions de sabó, la destinació final fou Anglaterra i Holanda via Cadis. En els viatges de tornada els seus vaixells transporten pells de bou per als blanquers i sabaters i pesca salada.

— Agustí Camoiran, agent de Lorenzo Ferrari, un comerciant genovès amb residència a Cadis. El 1694 compra un solar i edifica una casa a Reus, on col·loca una olla d'aiguardent.

A finals del segle XVII els pagesos es veuen perjudicats per la plaga de la llagosta (1687-1688) i fortes secades (1683 i 1689), els artesans, a conseqüència del tractat dels Pirineus, hauran d'enfrontar-se amb la competència dels teixits francesos i holandesos, a més s'ha de mantenir l'exèrcit castellà sobre el territori; els problemes desemboquen en la revolta dels barretines (1687-1689).¹¹

SEGLE XVIII

La Guerra de Successió (1702-1714)

Aquest conflicte pels drets successoris de Carles II enfrontà els partidaris de Carles d'Àustria (Carles III) i Felip d'Anjou (Felip V) i va tenir com a escenari diversos països d'Europa. Amb els tractats d'Utrecht i de Rastatt la monarquia hispànica perdia les possessions de Flandes, Sardenya, Nàpols i Milà. L'any 1705 el consell

10. Jordi ANDREU SUGRANYES (1994), *El Camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII i XIX*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2 v., tesi doctoral.

11. Manel GÜELL (1995), «Nota d'aproximació a la revolta barratina a Tarragona (1689)», *Kesse* (Tarragona), núm. 17, p. 14-15.

municipal de Reus presta jurament de fidelitat al rei Carles. El 1706 el governador ordenà una lleva de mil homes pel Camp de Tarragona per anar a Tortosa, més endavant hi ha una crida general per a formar companyies reglades fins a tres mil homes; la hisenda local reusenca es va haver d'endeutar a través de censals i fixà talles per als habitants. El 1707 les tropes angleses s'aquarteren a Reus, el 1709 el coronel de la infanteria alemanya demana racions de farina i blat per a 800 soldats.¹²

En el recompte dels nouvinguts casats a Reus entre 1700-1711 realitzat per Pere Anguera i Jordi Mèlic, registren nou estrangers, sis homes i tres dones; el seu origen és estrictament europeu, dos són de Bòsnia, un d'Alemanya i la resta de l'actual Itàlia (Cremona, Sardenya, Nàpols, Gènova i Milà).¹³ El llibre de matrimonis és en aquells anys l'únic sacramental que aporta la naturalesa, aquesta dada no apareix en els llibres d'òbits i en els de baptismes sols hi consta el domicili a Reus i no el lloc de naixement dels pares.

Vegem alguns exemples d'estrangers residents a Reus: el 1707 Esteve Caputi de Nàpols es casa amb Paula Enríquez, filla de Baltasar, noble de Lleida. El 1711 Domingo Paperón Palacios, soldat de cavalleria del regiment de Rafael Nebot, es maria amb Antònia Musca Pavia, de Càller (Sardenya), i el mateix any documentem les noces de Manuel Rodríguez Fernández, pagès oriünd de Portugal amb Josepa Curto, de Tortosa. Anys més tard, finalitzada ja la guerra, el 1715 s'enllaça Josep Malesino, negociant, fill del botiguer Antoni i Peronella, de Sant Rèmol, senyoria de Gènova, en la celebració actua de testimoni un altre genovès, Carles Escasso, veí de Reus. En aquella data hi cal afegir les núpcies de Sebastià Terentino, pescador, resident a Reus, fill de Domènec, pagès de Monteleón (Regne de Nàpols).

Una altra font que ens aporta informació és un llibre de defuncions de l'hospital de Reus (1692-1738): el 1703 s'enterra Antoni Casany, francès d'Alvèrnia, i un fadrí de nació flamenca, el 1708 es dona sepultura a Manuel Castro, del Regne de Portugal. El 1714 mor Pere Sala del bisbat de Tolosa, Antoni Beola, sastre de Milà, i un soldat flamenc; l'any següent ocupen lloc al fossar un serrador del bisbat de Clermont (França) i el napolità Antoni Manipalo.

Comerciants

En aquest segle la presència de comerciants estrangers a Reus s'incrementa; un exemple el tenim en el francès Jean Lacomme, la seva activitat gira també entorn de l'aiguardent: el 1790 constitueix societat amb el seu compatriota Louis Ainé, resident

12. Maria Carme BIGORRA TRILL (1989), «Alguns aspectes de la Guerra de Successió a Reus, a través de les actes municipals (1700-1715)», *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*, vol. II, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, p. 29-36.

13. Pere ANGUERA i Jordi MÈLIC (1979), «Immigració i matrimonis a Reus entre 1700 i 1711. Notes per a una revisió de la història demogràfica», *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*, Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, p. 85-88.

a Barcelona. Entre els anys 1790-1791, gràcies als seus llibres de comptabilitat sabem que compra 8.083 càrregues d'aiguardent per un import de 239.296 lliures, que extreu del Camp de Tarragona a fi de distribuir-les arreu d'Europa a través del port de Salou.¹⁴

L'activitat i residència de comerciants estrangers a Reus també ha deixat petjada en la toponímia urbana, uns exemples són el carrer de Sullivan en referència a Joan i Francesc O'Sullivan, que el 1727 ja intervenien en el negoci d'exportació d'aiguardent, a més dels masos de Lllarrat i de Vignau, que eren propietat d'uns negociants francesos de vins que s'havien associat en el segle XVIII.¹⁵

No manquen tampoc artistes com el gravador i xilògraf francès nascut a la Rocheze Pierre Porche Rusel, desplaçat a Reus el 1770. De dauradors també n'hi ha diversos, el 1769 a Reus es casa Agustí Bartola, del Piemont (Itàlia), amb Teresa Gori, de Sarral (Conca de Barberà); en el casament fa de testimoni un altre daurador, Nicola Jarrusso, de Sicília (Regne de Nàpols); finalment en una sèrie de capítols matrimonials del fons de la comunitat de preveres de Reus el 1773 localitzem el daurador Joan-Baptista Sisle, fill de Joan Rodolf, de Praga (Bohèmia).

Segons l'historiador Jordi Andreu, que ha buidat el llibre de registre de malalts de l'hospital de Reus entre 1783 i 1791, un 10,5 % dels ingressats eren estrangers. Per països, i en nombres absoluts, de major a menor trobem: Holanda (vint), Itàlia (vuit), França (set) i altres (set); en total, 42.¹⁶

Algunes investigacions calculen que l'any 1764 a tota Espanya hi havia un miler d'homes de negocis francesos, dels quals 219 residien a Cadis, la meitat a Sevilla i la resta en altres ciutats com Bilbao, Madrid o València.

Els efectes de la Revolució Francesa i la Guerra Gran (1789-1795)

La por de la difusió de les noves idees de la Revolució Francesa i l'atac contra la monarquia, la noblesa i l'Església posà en marxa una sèrie de mesures de prevenció d'entrada de persones i idees. El 1790 des de la seu de Tarragona es prohibeix la lectura del catecisme francès «para la gente del campo, el que contiene máximas y principios sediciosos y opuestos a la tranquilidad pública».¹⁷ Un dels col·lectius que fugí de la repressió són els eclesiàstics i aristòcrates que es refugien a Espanya. El 1793

14. La bibliografia sobre el comerç de l'aiguardent al Camp de Tarragona és prolífica, destaquem Jordi Andreu, Josep Morell, Francesc Olivé, Francesc Valls i Agustí Segarra. Vegeu Agustí SEGARRA (1988), *L'economia de Reus al segle XVIII: el comerç de l'aiguardent*, Reus, Centre de Lectura de Reus, i del mateix autor, de l'any 1994, *Aiguardent i mercat a la Catalunya del segle XVIII*, Vic, Eumo.

15. Ramon AMIGÓ ANGLÈS (1988), *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i renoms del terme de Reus*. Lleida, Virgili i Pagès.

16. Jordi ANDREU (1986), *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Àntic Règim (1700-1850)*, Reus, Centre de Lectura de Reus.

17. Eugeni PEREA SIMÓN (2001), *Església i societat a l'Arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona.

una sèrie de famílies franceses s'instal·len a Valls, el comandant de les esquadres Veciana comenta que un canonge de Bordes escandalitza les dones de casa seva amb les lectures de Voltaire i Diderot.¹⁸ A través d'una carta que des de Barcelona el caporal Jaume Figueres envia a Felip Veciana sabem que el 1792 es repleguen els refugiats francesos per ser embarcats cap a Gènova, l'any següent a València la població civil rebutja i s'enfronta amb els francesos que hi residien. El 1793, en una pastoral, l'arquebisbe de Tarragona Francesc Armanyà qualifica els francesos de bàrbars impius assedegats de sang, el sentiment antirevolucionari esdevé a la vegada antifrancès. A la diòcesi tarragonina el 1793 es comptabilitzen 260 clergues francesos refugiats.

Les ordres governatives de censar els immigrants gals es van repetint en aquesta època, 1791 i 1792; precisament el 2 de novembre d'aquest darrer any des de Madrid s'envia una cèdula reial a tots els bisbes del regne d'Espanya sobre els eclesiàstics francesos: en primer lloc havien de posseir un passaport del cònsol espanyol del lloc d'origen, en cas negatiu el demanarien als ajuntaments, els quals ho comunicarien al capità general corresponent; en cas de considerar-los sospitosos «deberán salir inmediatamente de mis dominios, sin permitirles de modo alguno que se internen en ellos». El repartiment pels pobles es decidia en un acord entre els poders civil i religiós, el seu allotjament obligatori seria en convents regulars, l'hostatge en cases particulars no estava permès, tampoc «no se les dará licencia de confesar más que entre sí, negándoseles absolutamente para predicar... ni ejercer la cátedra ni otra especie de magisterio»; els bisbes vigilarien la seva conducta, «conversaciones y doctrina, remediando lo que desde luego noten perjudicial y daran noticia al consejo de todo cuanto ocurra». El 1800 es recorda «a todas las justicias... formen listas de los emigrados, deportados y refugiados franceses así eclesiásticos, seculares y regulares, como seglares de todas clases, circunstanciando su clase, edad, facultad, oficio y ocupación que tenían en aquella República, y la que tengan, con específica distinción del trabajo a que se apliquen, bien sea de labranza, oficio, servidumbre u otro qualquiera, como y también de los que viven de renta propia, pensionada o de limosna o por otra qualquier consideración, no omitiendo al mismo tiempo desde quando se hallan domiciliados en este Reyno».

SEGLE XIX

La Guerra del Francès (1808-1814)

En aquest període el pas i allotjament de tropes franceses a Reus fou freqüent, així ho demostren els llibres sacramentals; com que els militars acostumaven a por-

18. Anna BORRUEL LLOVERA (1998), *Els mossos d'esquadra: Aportació documental a la seva història (1741-1821)*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs; Núria SALES (1962), *Història dels mossos d'esquadra: La dinastia Veciana i la policia catalana del segle XVIII*, Barcelona, Aedos.

tar amb ells la família ens han deixat rastres en els llibres de baptismes; hem de dir però que la seva estada era temporal. Uns exemples: el 1808 té fills a Reus Manuel Dumon, primer tinent de les guàrdies valones; el 1810 Reinaldo Gelosi, d'Itàlia, soldat de l'exèrcit francès, en la cerimònia de baptisme fan de padrins Lluís Bernalde, capità de Mòdena, i Mònica Ferrari, de Bolonya; l'any següent veu la llum a Reus la filla del soldat Llorenç Tarasies, de França (l'apadrina el capità M. Defranc) i una nena del sergent Alexandre Golonet de les Ardenes a la qual apadrina el seu superior, el primer tinent d'infanteria Teodor Monpier, natural de Versalles.

Atenent que Napoleó va envair tot Europa no és gens estrany un increment del fenomen migratori a Reus entre 1808 i 1810. Documentem l'arribada de diversos artesans d'Itàlia i Suïssa, com els barretaires Miquel i Esteve Lorenzana del Piemont, el primer casat amb Teresa Sugranyes de Castellvell del Camp (1810) i el segon amb la reusenca Rosa Pinyol (1808); els rellotgers de Suïssa Carles Guye i Francesc Roberto, el darrer casat amb Magdalena Daniel de la Toscana (1810). De Flandes, el 1808 s'instal·len a Reus el passamaner Jaume Sitori, el qual cerca muller a la Selva del Camp (Serafina Ripoll) o el clavetaire Joan Anduxa, que s'enllaça amb la filla d'un mestre de Reus del mateix ofici (Teresa Fàbregues). Des de Frankfurt (Alemanya) arriba un sabater, Sebastià Boamba, en companyia d'una catalana, Paula Martell, d'Àger (la Noguera). El 1808 treballa a la ciutat de Reus el sastre Anton Arpinyani d'Itàlia (la seva esposa era reusenca). Finalment el 1808 cal esmentar la presència del jardiner Benet Vandebosc de Brussel·les i el 1811 la d'un espaser vingut de Barcelona amb un cognom forà, Josep Andinis.

Dins de la sèrie de passaports emesos per l'Ajuntament de Reus entre els anys 1813 i 1815 sols n'hi ha un atorgat a un estranger, concretament a Francesco Guillermi, sastre de Nàpols (1815), la resta de salconduits es lliuren a gent del país: traquiners, calderers, pintors d'indianes i negociants de bestiar d'ètnia gitana.¹⁹

Comerciants

En aquest segle hem de destacar alguna figura vinguda de fora que arrelarà a la ciutat, és el cas del francès Josep Boule Moncet (Aveyron, 1821 - Reus, 1895) el qual traficà primer amb fusta i posteriorment amb vins. Arriba a Reus el 1841 i posteriorment participarà en empreses locals com el Banc de Reus, el tramvia de Salou i el gas, adquirí el teatre Fortuny i el mas de Macià Vilà.

19. Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC), fons municipal de Reus, passaports 1813-1815, sign. 1020. En el mateix Camp de Tarragona disposem de dades de la ciutat de Valls (Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC), fons municipal de Valls, sign. 3.2.45): el 29 d'abril de 1845 la matrícula d'estrangers era de 13 individus, la majoria italians —nou—, la resta francesos —quatre—; els seus oficis estan vinculats amb el metall, dos són esmoladors de ganivets —francesos— i 11 calderers —dos francesos i la resta italians del sud.

TAULA 1
ESTRANGERS RESIDENTS A REUS EL 1820

<i>Origen (nombre)</i>	<i>Sexe/ professió/ estat civil</i>	<i>Edat¹</i>	<i>Any d'arribada a Reus</i>	<i>Relacions de parentesc/ altres</i>
EUROPA (29)				
Alemanya (1)	Llauner / casat	34	1812	Muller de Reus.
Anglaterra (1)	Comerciant / solter	24	1810	
Bèlgica (1)	Criat de Flandes	40	—	
França (13)	Dona / casada	40	1800	
	Dona / soltera	—	—	
	Home	70	1800	
Arles	Cirurgià / casat	62	1780	Muller de Reus.
	Comerciant / solter	70	1772	
	Comerciant	60	1790	
	Comerciant	40	1802	
	Comerciant d'Oloron	40	1800	Muller de Reus.
	Comerciant d'Oloron	30	1815	
	Comerciant de Perpinyà	30	1814	
	Comerciant / casat	19	—	
	Criat / casat	54	1790	
	Mestre de llengües / casat	44	1817	Muller de Puigcerdà.
Itàlia (11)	Carreter de Gènova	40	1810	
	Criat	26	1820	
	Comerciant de Palerm	39	1818	
	Comerciant del Piemont	46	1817	
	Fondista / casat	64	1782	Muller de Reus.
	Fondista / casat (Piemont)	44	1805	
	Fuster / solter	22	1817	
	Fuster de Milà	33	1817	
	Mariner de Gènova / casat	32	1813	Muller de Barcelona.
	Quincallaire / solter	30	1815	
	Sabater / casat	30	—	
Suïssa (2)	Rel·lotger / casat	54	1818	Residien a ca
	Rel·lotger / solter	19	1818	l'Anton Giol.
ÀSIA (1)				
Turquia (1)	Dona	60		
TOTAL: 30 (27 homes i 3 dones)				
1. L'edat correspon a la que tenien l'any 1820.				

SEGLE XX

La Primera Guerra Mundial (1914-1918)

Dins la secció de beneficència del fons municipal de Reus hem trobat un expedient del 1918 per a la formació d'una comissió d'ajut als orfes francesos i belgues a causa de la guerra. El mes de juliol l'Ajuntament convocà els principals empresaris de vi, oli i fruita seca de la ciutat per recaptar diners. En una carta de l'exportador Gabriel Ferrater que adreça a la junta adverteix que no hi hauria d'intervenir el clergat, solament s'hauria de trobar un lloc i un professor o institutriu per a continuar l'ensenyament als nens. En l'expedient s'adjunta un llistat de roba necessària per a cada infant i el seu cost, elaborat pel Col·legi de la Presentació de Reus. Més endavant s'acorda entrar en contacte amb el consolat de Tarragona, malauradament no disposem de més informació sobre el tema.²⁰

Dins del fons municipal de Reus es troba un registre d'estrangers dels anys 1917 i 1918, el contingut del qual es pot analitzar a la taula 2.

TAULA 2
REGISTRE D'ESTRANGERS A REUS, CORRESPONENT ALS ANYS 1917-1918

<i>Persona</i>	<i>Estat civil</i>	<i>Edat</i>	<i>Edat/any d'arribada a Espanya</i>	<i>Edat/any d'arribada a Reus</i>	<i>Lloc de naixement</i>	<i>Destinació anterior</i>
Electricista	Solter	32	28/1913	31/1916	San Antonio (EUA)	Lleida
Criat	Casat	52	22/1887	33/1898	—	El Ferrol
Comerciant	Casat	28	22/1911	22/1911	París (França)	Itàlia
Comerciant	Solter	31	28/1914	28/1914	Alemanya	—
Enginyer químic	Casat	58	42/1901	47/1906	Alemanya	Alacant, Flix
Esposa enginyer q.	Casada	58	42/1901	47/1906	Alemanya	Flix
Filla enginyer q.	Soltera	19	3/1901	8/1906	Alemanya	Flix
Comerciant	Solter	32	28/1913	19/1914	Alemanya	Sant Sebastià
Cambrer	Casat	29	15/1903	23/1911	Barcelona	França (pares ital.)
Viatjant com.	Casat	34	29/1912	—	Lió (França)	Madrid
Cambrer	Solter	23	23/1918	23/1918	París (França)	París
TOTAL: 11 (9 homes i 2 dones)						

FONT: ACBC, fons municipal Reus, sign. 5230.

20. ACBC, fons municipal de Reus, *Expedient d'ajut als orfes de la I Guerra Mundial* (1918), sign. N-5614. Sobre aquest període vegeu Albert ARNAVAT (1987), *L'impacte de la Primera Guerra Mundial sobre l'economia reusenca (1914-1923)*, Reus, Cambra de Comerç i Indústria de Reus.

TAULA 3
ESTRANGERS RESIDENTS A REUS EL 1915¹

<i>Origen/ nombre</i>	<i>Sexe/professió/ estat civil</i>	<i>Any de naixement</i>	<i>Any d'arribada</i>	<i>Relacions de parentesc/ incidències a Reus</i>
EUROPA (32) Andorra (1)	Dona / casada	1877	1912	L'espòs, esparter a Alacant. 3 fills, nascut el primer el 1904 a Girona, el segon el 1910 a Torrevella (Alacant) i el tercer el 1912 a Reus.
Alemanya (8) Colònia	Dona / casada	1861	1905	Espòs, Karl Pister, enginyer alemany.
	Dona / casada Home / mecànic / casat	1890 1866	1913 1895	Espòs, comerciant de Reus. Es casa a Reus.
	Home / enginyer / casat	1859	1905	Esposa i 2 fills, també alemanys.
	Dona / soltera	1897	1905	Filla de l'anterior.
	Home / solter Home / empleat comerç Home / escrivent	1896 1888 —	1905 1910 1912	Germà de l'anterior. Esposa de Reus. El 1916 es casa a Reus. Residia a l'Hotel Continental.
Bèlgica (1) Brussel·les	Dona / soltera	1911	—	Filla del compositor de música Enric de Ferran i de Rocabrana (Barcelona, 1875 - Brussel·les, 1919). Arribat el 1905 a Reus, d'on era Manuela Sardà Ballester, l'esposa.
França (18) Perpinyà Reims	Dona / vídua Dona / vídua	1847 1860	1848 —	Morí a Reus el 1916. Primera filla nascuda a Pamplona.
	Dona / monja / soltera Dona / casada	1865 1872	1907 —	— Cònjuge, comerciant reusenc.
	Dona / casada	1872	1910	Cònjuge, peó a Sarral. Primers fills a Sarral entre 1902 i 1910. El darrer a Reus el 1912.
Orleans	Dona / monja / soltera	1874	1906	—

IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA DES D'UNA PERSPECTIVA LOCAL:
REUS, SEGLES XVI-XX

TAULA 3
ESTRANGERS RESIDENTS A REUS EL 1915 (*Continuació*)

<i>Origen/ nombr</i>	<i>Sexe/professió/ estat civil</i>	<i>Any de naixement</i>	<i>Any d'arribada</i>	<i>Relacions de parentesc/ incidències a Reus</i>	
Chatilles	Dona / monja / soltera	1878	1907	—	
París	Dona / monja / soltera	1880	1906	—	
Crecy	Dona / monja / soltera	1883	1910	—	
Perpinyà	Dona / casada	1885	1915	Cònjuge comerciant reusenc. Primer fill a Reus el 1915.	
París	Dona / sastressa / soltera	1901	1902	El pare, boter de Reus.	
	Dona	1912	1914	Filla d'un sastre de Barcelona.	
	Dona / casada	1867	—	Cònjuge comerciant originari de Cambrils.	
París	Home/comerciant/casat	1851	1880	Cognoms bascos. Esposa de Reus.	
	Home / peó / casat	1868	1899	Esposa de Tarragona.	
	Home / peó / casat	1872	1906	Esposa de Vilanova i la Geltrú. Primer fill a Reus el 1908.	
Banyuls	Home/fonedor/casat	1876	—	Esposa de Vila-seca.	
	Home/mecànic/solter	1895	1901	El pare peó a Reus.	
Itàlia (3)	Dona/monja/soltera	1877	1895	—	
	Dona/modista/casada	1892	—	Cònjuge impressor de Reus.	
	Ràvenna	Home/rellotger/solter	1856	1901	—
Suïssa (1)	Saint-Gall	Home/escrivent/solter	1868	1873	Mare de Reus.
	AMÈRICA (16) Argentina (6)	Dona / casada	1872	1912	Cònjuge comerciant de Riudoms. A la capital hi tenen diversos fills (1896, 1899, 1900 i 1902).
Dona / casada		1880	1890	Marit comerciant de Tarragona.	
Buenos Aires		Dona / soltera	1899	1913	El pare peó nascut a Terol.
		Home	1901	1914	El pare mecànic de Reus. L'acompanyen dues germanes seves.
Buenos Aires		Dona/minyona/casada	1892	1914	Cònjuge jornalier natural de Reus.
Buenos Aires		Home / solter	1904	1911	Pare comerciant natural de Reus. Amb ells emigrà un altre fill nascut el 1908.

TAULA 3
ESTRANGERS RESIDENTS A REUS EL 1915 (*Continuació*)

<i>Origen/ nombre</i>	<i>Sexe/professió/ estat civil</i>	<i>Any de naixement</i>	<i>Any d'arribada</i>	<i>Relacions de parentesc/ incidències a Reus</i>
Brasil (1)				
	Dona	1885	1915	—
Cuba (3)				
	Home / solter	1901	1907	—
	Home / solter	1902	1915	Fill de Ramon Pié, comerciant de Reus. En anotació marginal del padró consta com a inscrit en el registre d'estrangers del Govern Civil de Tarragona.
	Dona / soltera	1899	1900	Filla d'un comerciant de Reus.
Guatemala (3)				
	Home / empleat	1890	1913	Mare vídua de Reus. Consta com a absent en el moment de confecció del padró.
	Home / solter	1902	1913	Germà de l'anterior.
	Dona / soltera	1891	1913	Germana de l'anterior.
Mèxic (2)				
Mérida	Home / solter	1900	1907	Mare sastressa vídua de Reus.
Mérida	Home / solter	1901	1907	Germà de l'anterior.
Uruguai (1)				
Montevideo	Home / cobrador d'impostos / casat	1865	1873	Dona de Reus.
ÀSIA (4)				
Filipines (4)				
	Dona / estudiant / soltera	1894	1913	—
	Dona / sastressa	1897	1913	Germana de l'anterior.
	Dona / modista / soltera	1900	1913	Germana de l'anterior.
	Home / solter	1906	1913	Germà de les anteriors. El pare era professor nat a les Illes.
TOTAL: 52				
1. No s'han considerat estrangeres les persones nascudes a colònies espanyoles com Filipines, Puerto Rico o Cuba, abans del 1898.				

La Guerra Civil espanyola (1936-1939)

En aquest conflicte passaren per Reus diversos tipus d'estrangers, especialment militars (exbrigadistes internacionals). A causa del caràcter temporal de la seva estada no ens han deixat gaires rastres documentals en els arxius locals. En el moviment d'altres del padró d'habitants del 1937 sols hi ha una inscripció que ens interessi, la d'Andrea Silvestre Asensio, soltera de 31 anys natural de França; el 1938 seran set els forans, la major part dones. D'Europa, arriben Maria Mackenzie (Gran Bretanya) i Ramona Bru (França); d'Amèrica, Josep Siré amb 40 anys, casat i del Brasil, i quatre argentins de Buenos Aires, les germanes Nieves i Maria Galve, de 30 i 25 anys respectivament, Ramon Pol, solter, i Teresa Mas Martínez, casada de 22 anys.

TAULA 4
NATURESA DELS ESTRANGERS ARRIBATS A TARRAGONA EL 1942

<i>Origen</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Total</i>
EUROPA			
Alemanya	78	40	118
Bèlgica	1	—	1
Bohèmia	1	—	1
Eslovàquia	1	—	1
França	89	46	135
Grècia	2	—	2
Irlanda	—	1	1
Iugoslàvia	2	1	3
Itàlia	63	28	91
Hongria	5	—	5
Noruega	1	—	1
Polònia	4	—	4
Portugal	15	7	22
Suècia	4	3	7
Suïssa	31	13	44
ÀSIA			
Síria	1	1	2
AMÈRICA			
Argentina	18	3	21
Colòmbia	1	—	1
Cuba	2	7	9
Brasil	3	2	5
Guatemala	1	—	1
Nicaragua	—	1	1
Uruguai	2	—	2
Veneçuela	—	1	1
Xile	1	2	3
APÀTRIDES			
TOTAL	333	158	491

Un dels estrangers més coneguts d'aquest període arran de la seva afecció a la fotografia i la recuperació de part de la seva producció és la del militar alemany Victor Horn. Establert a Reus entre 1922 i 1923, on va treballar en una empresa local de fruita seca, es casà amb una compatriota, la ballarina de l'òpera de Berlín Charlotte Bohmke. Amb l'esclat de la guerra es traslladà a territori franquista; el 1937 embarca cap al Ferrol i Hamburg. El 1939 torna a Reus on morirà el 1948 als 54 anys. Després, la seva esposa marxarà de la ciutat i finirà en un asil d'Hamburg.²¹

La Segona Guerra Mundial (1939-1945)

Malauradament no hem localitzat els llibres de registre dels hotels de Reus on es controlaven els clients que pernoctaven temporalment a la ciutat; com a font substitutiva i orientativa dins del fons de la delegació provincial de l'Institut d'Estadística hi ha els comunicats que trimestralment la policia trametia sobre els estrangers arribats a Tarragona i que s'hostatjaven en fondes i hotels. En una carta del 6 d'octubre del 1943, el cap provincial anota que la majoria són «obreros especializados o representantes de casas de comercio que periodicamente recorren la provincia» i la resta turistes.

En un recompte sobre els empresonats de Reus, realitzat per Josep Recasens Llort, sols apareix un estranger represaliat pel franquisme, es tracta de Pau Primak, de Polònia, afusellat el 1939.²²

TAULA 5
ESTRANGERS A TARRAGONA (1942-1947)

<i>Any</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Total</i>
1942	337	159	496
1943	254	118	372
1944	210	89	299
1945	254	97	351
1946	210	82	292
1947	279	135	414 ¹

1. En aquest any hi manquen les xifres del primer trimestre.

FONT: Arxiu Històric de Tarragona (AHT), fons INE, expedient estadístiques de turisme, sign. I-2. En una carta del comissari de policia del 4 d'abril del 1939 s'informa que els papers amb les dades del moviment d'estrangers dels anys 1936-1938 foren destruïts «por los rojos antes de evacuar esta capital [Tarragona]».

21. Vegeu Josep M. RIBAS PROUS (comissari) (2006), *Amb un altre objectiu: Victor Horn, un fotògraf alemany a la Guerra Civil*, catàleg de l'exposició, Tarragona, Fundació Caixa Tarragona.

22. JOSEP RECASENS LLORT (2003), *La repressió franquista a la ciutat de Reus (1939-1950)*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs.